

Българска академия на науките
Институт по физика на твърдото тяло
„Академик Георги Наджаков“

---

*Бул. Цариградско шосе 72, 1784 София; <http://www.issp.bas.bg>; тел. +359 2 875 8061;
факс: +359 2 416 9357*

Ивана Илиевска

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА МАТЕРИАЛИ С ПРИЛОЖЕНИЕ В
ОРТОДОНТИЯТА**

АВТОРЕФЕРАТ

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Научен ръководител:

Доц. д-р Ангелина Стоянова-Иванова

София, 2018 година

Дисертацията се състои от 111 страници, 43 фигури, 14 таблици и 154 цитирани литературни източника.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от разширен научен семинар на Направление „Физика на меката материя“, Институт по физика на твърдото тяло „Акад. Георги Наджаков” – БАН, състоял се на 03.07.2018 година.

<http://www.issp.bas.bg>

ISSP-BAS-2018-PhD025

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 25.10.2018 г. (четвъртък) от 11 часа в зала 300 на Институт по Физика на Твърдото Тяло „Акад. Г. Наджаков” – БАН, бул. „Цариградско шосе” 72, пред научно жури в състав:

1. Акад. дфн Александър Георгиев Петров, ИФТТ – БАН (рецензия)
2. Проф. дтн Донка Георгиева Ангелова, ХТМУ – София (рецензия)
3. Проф. д-р Борис Любомиров Шивачев, ИМК- БАН (становище)
4. Доц. д-р Мирослава Милети Динкова, дм., МУ, София (становище)
5. Доц. д-р Ангелина Колева Стоянова-Иванова, научен ръководител ИФТТ-БАН (становище)

БЛАГОДАРНОСТИ

Бих искала да изкажа своята благодарност към научния си ръководител доц. д-р Ангелина Стоянова-Иванова за гласуваното ми доверие и за цялостната ѝ подкрепа както и на проф. д-мн Лаура Андреева, доц. Владимир Петрунов и гл. ас. д-р Валери Петров от катедра „Ортодонтия“, факултет Дентална медицина - Медицински Университет- София за предоставените от клиничната им практика ортодонтски дъги.

Изказвам и дълбока благодарност на проф. А. Залески, Институт по ниски температури и структурни изследвания, Вроцлав, Полша и на д-р В. Микли, Институт по материали и технологии за околната среда, Технологичен университет Талин, Естония.

*Също така изказвам благодарност и на проектите **INERA**, **ЕБР** и **ERASMUS**.*

Благодарна съм за огромната подкрепа на моето семейство, особено на родителите и сестра ми, които бяха една от основните движещи сили за изработването на настоящия труд.

Съдържание

I. ВЪВЕДЕНИЕ	6
II. ЦЕЛ	11
III. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ	12
III.1 Материали	12
III.2 Методи.....	14
VI. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ.....	15
VI.1 Резултати по първа задача: Изследване на топлоактивиращи Ni-Ti ортодонтички дъги	15
VI.2 Резултати по втора задача: Изследване на топлоактивиращи Cu-Ni-Ti ортодонтички дъги	20
VI.3 Резултати по третата задача: Изследване на топлоактивираща Variable Force 3 ортодонтичка дъга	27
VI.4 Резултати по четвъртата задача: изследване на Ti-Nb ортодонтички дъги	30
V. Изводи.....	37
VI. Приноси.....	39
VII. ЛИТЕРАТУРА.....	40
Публикации във връзка с дисертацията.....	41
Положени изпити съгласно учебния план и оценка	42
Работа по проекти.....	42
Специализации и командировки	43
Участие с доклади/постери на конференции и/или школи	43

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

Съкращения	Обяснение
Ni –Ti ортодонтска дъга	Никел-титанова ортодонтска дъга
Cu-Ni-Ti ортодонтска дъга	Мед-никел-титанова ортодонтска дъга
Ti-Nb ортодонтска дъга	Титан-ниобиева ортодонтска дъга
XRD	Ренгенноструктурен анализ
EDS / EDX	Енергийно-дисперсионен анализ
SEM	Сканираща електронна микроскопия
LIPS / LIBS	Лазерно-индуцирана плазмена спектроскопия
DSC	Диференциална сканираща калориметрия
XPS	Рентгенова фотоелектронна спектроскопия
PPMS	Система за измерване на физични свойства
TTR	Диапазон на температурата на прехода
SME	Ефект на памет на формата
SMA	Сплав с памет на формата
R phase	Ромбедрична фаза
As	Аустенитна начална температура
Af	Аустенитна крайна температура
Ms	Мартензитна начална температура
Mf	Мартензитна крайна температура
"	Инчове

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Разнообразието от материали, използвани в ортодонтията, е голямо. Ортодонтските дъги са едни от най-важните елементи при лечение с фиксирана техника в ортодонтската практика и главен източник на сили при ортодонтско лечение [1]. Принципът на едно ортодонтско лечение с фиксирана техника е да се подредят зъбите и да се коригират съотношенията между зъбните дъги. Биологичното движение на зъбите се извършва, като се редуват процеси на резорбция (унищожаване на кост) и апозиция (образуване на кост). Продължителността на тези два процеса във времето не са еднакви. Силите трябва са слаби, защото не бива да се прекъсва кръвотокът (ако налягането надвишава 26g/cm^2 , кръвотокът се прекъсва). Клетките, които образуват и унищожават костта, се намират в кръвта [2].

Основни свойства и изисквания за една дъга са чрез нея да се постигат: биологично поносими сили, да се отличават с корозионна устойчивост, еластичност, пластичност, твърдост, ниска себестойност и възможност за припопяване на други средства, подпомагащи лечението. Използват се различни видове дъги от различни производители, но липсва цялостна информация за техния състав, структура, характеристики, както и информация за оптималния период на престой в устната кухина на пациента [1]. Посочването на тази информация е важна при избора на подходяща дъга за определен етап от ортодонтското лечение.

Сплавите, от които са направени дъгите, са подложени на химични и електрохимични реакции, протичащи в устата, в резултат на което се получава разпадане на съществуващи и образуване на нови химични съединения. Условието в устната кухина са много динамични. Те са променливи и агресивни и това води до корозия на металните сплави [3]. Всички тези фактори предполагат по-бързо стареене на металните ортодонтски материали, чрез промени в морфологията, структурата и механичните им качества [4]. В края на XX в. НАСА разработи никел-титаниева сплав, която се активира от топлина [5]. Това беше голям напредък в медицината, включително и в ортодонтията. Ортодонтската

дъга, изработена от тази сплав (фирмата ORMCO) на стайна температура е много гъвкава и лесно се оформя [6]. Докато се затопля от топлината на тялото, тя става активна и постепенно премества зъбите в желаната посока със слаба сила. Заради своите високотехнологични свойства тази сплав запазва свойството си да оказва напрежение върху зъбите по-дълго и това облекчава лечението [7].

Ортодонтското лечение се състои от различни фази, през които се използват различни видове дъги: никел-титанова (Ni-Ti), мед-никел-титанова (Cu-Ni-Ti), титан-молибденова (TMA), както и на навлизаци нови такива като титан-ниобиева (Ti-Nb), тританиум (Ni-Ti), и други. През последните години в нашата страна се правят частични проучвания на някои от използваните дъги в областта на лечението с фиксираната ортодонтска техника в България [8].

Известни са Ni-Ti ортодонтски дъги както следва: мартензитно активни (несупереластични), аустенитно активни (супереластични с две фази на преход – мартензитна - при голям натиск и аустенитна – при малък натиск) и мартензитно-активни, които имат свойството памет на формата. Основни характеристики на тези дъги са: по-малък модул на еластичност, по-висок еластичен диапазон и осигуряват леки непрекъснати сили. Те са най-добри в началната фаза на лечение за нивелиране на зъбната дъга. Недостатъците са: грапава повърхност, невъзможност да бъдат огъвани и да се припояват допълнителни елементи [9].

В зависимост от температурата на преход (превръщане от мартензит в аустенит) Cu-Ni-Ti дъги се разделят на три вида: 27° Super-Elastic Copper NiTi, 35° Thermo-Active Copper NiTi и 40° Thermo-Active Copper NiTi. Имат свойството памет на формата и освобождават, при деактивиране, по-малки сили (20 % по-малко от класическите Ni-Ti дъги). Предимствата на тези дъги са: по-слаби и продължителни сили; много еластични при стайна температура; подходящи за чувствителни на болка пациенти. 27° Super-Elastic Copper NiTi имат по-големи сили в сравнение с тези на 40° Thermo-Active Copper NiTi. При тези дъги силата може да се регулира чрез напитки с различна температура. Идеални са за използване в различните етапи на нивелиращата фаза, затова са с различна форма (кръгла и правоъгълна) и размери [7]. Недостатъците са същите както при Ni-Ti дъги.

Ti-Nb дъга е нов клас ортодонтска дъга, използвана в крайната фаза на ортодонтското лечение, когато се цели стабилизирането на подредената зъбна дъга (да не движат зъбите). Ti-Nb дъги са в състояние да поддържат ниски нива на сила и са мартензитно стабилни. Механичните свойства на тази дъга са сравними с тези на титанмолибденовите (ТМА). Като се имат в предвид тези характеристики и фактът, че Ti-Nb дъгите нямат никел в състава на сплавта, те могат да служат като по-добър заместител на ТМА дъгите в подобни клинични ситуации [10].

По време на ортодонтското лечение дъгите в устата на пациента са изложени на чести температурни промени, които са по-сложни отколкото при *in-vitro* изследванията. Съответно ортодонтските дъги ще бъдат подложени на натоварвания, сложни температурни преходи, както и взаимодействие с брекети, които са с различен метален състав. Дъгите могат да взаимодействат и с електролити, флуориди, протеини и др., което води до образуването на нови съединения на повърхността. Това може да повлияе върху свойствата и структурата на дъгите [11].

Медицинският стандарт за профилактика и контрол на вътреболничните инфекции има за цел да подобри качеството и безопасността на медицинската помощ [12]. Това налага дезинфекция и стерилизация на ортодонтските дъги, преди те да бъдат поставени в устата.

Възможността за отделянето на метални йони в човешкото тяло под действието на агресивната среда е допълнителен риск за здравето, застрашаващ пациента, и затова е много важно да се избере правилния материал (ортодонтска дъга) за лечението [13]. В съвременната научна литература липсват данни, които да подкрепят убедително мнението, че повишеното разпространение на алергични реакции е отделянето на никел при използване на ортодонтски дъги. Направените тестове, при които са имплантирани в тялото на човека Ni-съдържащи сплави, използвани в други медицински области, не са от значение в ортодонтската практика, защото в ортодонтията се прилагат сили които влияят на структурата на ортодонтската дъга и промяна на механичните им качества. Освен това повечето автори съобщават за незначително увеличаване на количеството никел в слюнката на пациентите, носещи ортодонтски апарати, което е по-малко от количеството никел, внесено в организма с храната [14].

За анализиране на ефекта от стареенето на ортодонтските дъги използвани в ортодонтията се използват стандартни *in-vitro* и *in-vivo* методики на изследвания. Основните фактори, които отличават устната кухина от *in-vitro* създадените условия, са: присъствието на комплексната орална флора и нейните биопродукти; възможността за натрупване на плака около материалите; промените в интраоралната температура и рН на средата. Всичко това би могло да въздейства върху качествата на сплавите, като намали устойчивостта към счупване на използваните дъги. Протоколът показва, че по време на ортодонтско лечение използваната дъга престоява в устната кухина най-често между 4 и 6 седмици и по-малко от 8 до 12 седмици. Съществуват изключения, една дъга да престои над 12 седмици за даден пациент [15].

Информацията, която производителите посочват за предлаганата от тях фабрична дъга на пазара е недостатъчна. За ортодонтите е много важно да знаят кои са основните елементи и какви са добавките към сплавта, от която е изработена дъгата. Клиничните изследвания са едни от най – точните изследвания и много трудни за изпълнение. Малко са съобщенията за този вид изследвания. В литературата има изследвания на неизползвани, фабрично предоставени ортодонтски дъги от различни производители [1]. Единични са клиничните резултати за дъги, престояли в устата за определен период. Всяка дъга е еднократна и нейните качества се запазват за определено време, Този вид изследвания са много полезни за клиничната практика, но трудно изпълними като проверка.

Идеята на настоящата дисертация е инспирирана от факта, че в медицината, във връзка с опазване на здравето на пациентите, трябва добре да се познава съставът и характеристиките на материалите, които се използват при лечението на пациентите. От направеното проучване на специализираната литература установихме, че информацията е недостатъчна за ортодонтските дъги изработени от никел-титанова, мед-никел-титанова и титан-ниобиева сплав използвани в клиничната ортодонска практика (*in-vivo* среда).

В последните години колективът от ИФГТ- БАН и к-да Ортодонтия-МУ София развива едно ново направление в областта на ортодонтията, свързано с цялостното изследване на ортодонтските дъги използвани в клиничната практика у нас.

Провеждат се два вида взаимосвързани изследвания, формиращи комплексното изучаване на дъгите: на химическия състав, структурата и морфологията на дъгите; на механичните им характеристики, следствие на състава и структурната матрица, както и на действието на работната среда.

За първи път у нас се поставя началото на създаване на база данни за цялостното (структурно-морфологично и механично) поведение на ортодонтските дъги.

II. ЦЕЛ

Целта на настоящата дисертация е да се изследват химичният състав, структурата, морфологията и термичните фазови преходи на неизползвани и използвани в *in-vivo* среда (клиничната практика) ортодонтски дъги, изработени от следните сплави: никел-титанова, мед-никел-титанова и титан-ниобиева.

За изпълнението на тази цел си поставихме следните изследователски задачи:

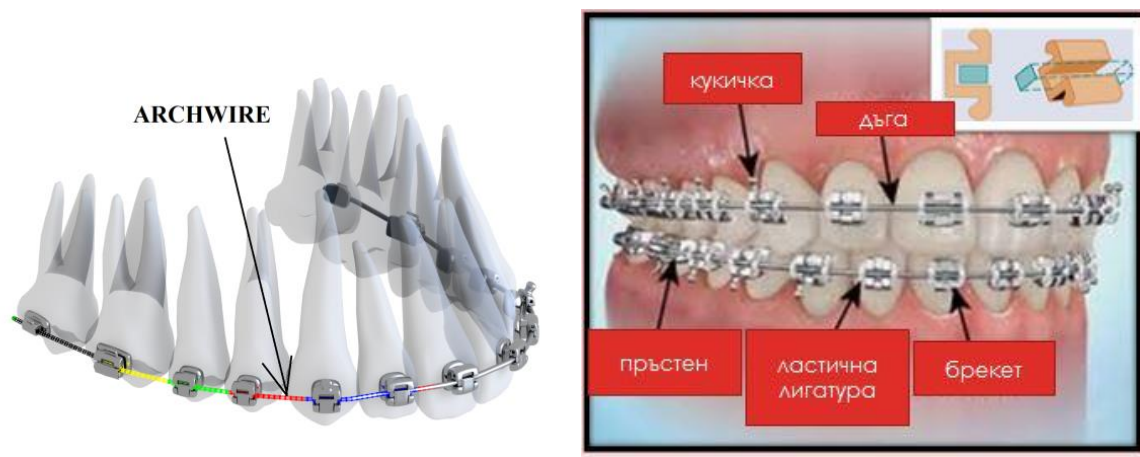
1. Изследване на топлоактивиращи Ni-Ti ортодонтски дъги както следва: неизползвана, фабрично предоставена, неизползвана автоклавирана и клинично използвана в *in-vivo* среда (до 5 седмици и над 8 седмици) чрез физикохимично охарактеризиране и проследяване влиянието на процеса на автоклавиране върху химичния състав, структурата, морфологията и термичните фазови преходи.
2. Изследване на топлоактивиращи Cu-Ni-Ti ортодонтски дъги както следва: неизползвана, фабрично предоставена, неизползвана автоклавирана и клинично използвана в *in-vivo* среда (до 6 седмици и над 8 седмици) чрез физикохимично охарактеризиране и проследяване влиянието на процеса на автоклавиране върху химичния състав, структурата, морфологията и термичните фазови преходи.
3. Изследване на неизползвана, фабрично предоставена топлоактивиращата Ni-Ti ортодонтска дъга с диференцирано освобождаване на сила в три различни зони чрез физикохимично охарактеризиране на химичния състав, структурата, морфологията в различните сегменти (фронтален, премоларен и дистален) на зъбната дъга.
4. Изследване на Ti-Nb ортодонтски дъги както следва: неизползвана, фабрично предоставена и клинично в *in-vivo* среда използвана (до 6 седмици и над 8 седмици) чрез физикохимично охарактеризиране на химичния състав, структурата, морфологията и термичните фазови преходи.

III. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

III.1 Материали

За целите на настоящото изследване са използвани дъги от различни производители (Приложение 1).

В процеса на работа се установи, че всеки производител има собствена металургия за производство на различните видове ортодонтски дъги спрямо фазата на лечението.

Фигура 6. Ортодонтски апарат.

Избран е стандартен размер, който може да се използва във всички етапи от лечението с фиксирана техника [13]. В изследването са включени дъги, които са предварително автоклавираны (стерилизирани), за да бъде проверено влиянието на автоклавирането и евентуално да бъде изключено като фактор, оказващ въздействие върху свойствата на дъгите. По този начин са премахнати всички странични фактори и изследването бе съсредоточено върху получаването на научно значими и клинично приложими резултати.

Проведени са изследвания на неизползвани, фабрично предоставени, неизползвани автоклавиранни и използвани по време на лечение дъги. От всяка една дъга са взети парченца за всеки отделен направен анализ.

За първата изследователска задача са изследвани 4 броя топлоактивиращи Ni-Ti ортодонтски дъги, от един и същ производител – 1 неизползвана, фабрично предоставена, 1 неизползвана автоклавирана и 2 използвани по време на лечение (до 5 седмици и над 8 седмици).

За втората изследователска задача са изследвани 4 броя топлоактивиращи 35°C Cu-Ni-Ti ортодонтски дъги, от един и същ производител – 1 неизползвана, фабрично предоставена, 1 неизползвана автоклавирана и 2 използвани по време на лечение (до 6 седмици и над 8 седмици).

За третата изследователска задача са изследвани 1 брой топлоактивиращата никел-титанова ортодонтска дъга с диференцирано освобождаване на сила в 3 различни зони (фронтален, премоларен и дистален), от един и същ производител – 1 неизползвана, фабрично предоставена в 3 зони.

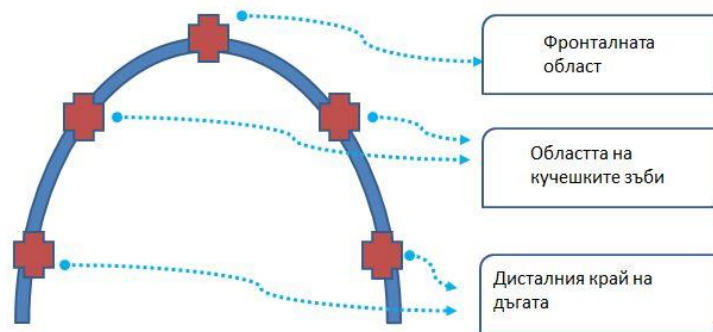
За четвъртата изследователска задача са изследвани 3 броя Ti-Nb ортодонтски дъги, от един и същ производител – 1 неизползвана, фабрично предоставена и 2 използвани по време на лечение (до 6 седмици и над 8 седмици).

Всички клинично изследвани дъги са осигурени от клиничната практика на проф. д-мн Лаура Андреева, доц. Владимир Петрунов и гл. Ас. Д-р Валери Петров от катедра „Ортодонтия”, факултет Дентална медицина - Медицински Университет- София.

Подготовка на образците

Преди изследване на използваните за лечение (за определен период от време) ортодонтските дъги се отстраняват от устата на пациента, оставят се във ваничка с дезинфекционен разтвор за 30 минути и след това се почистват с памучен тампон, напоен със спиртен разтвор 95% за отстраняване на евентуални налепи и храна. Поставят се за

съхранение в затварящ се найлонов плик, заедно с попълнени в анкетна карта данни за дъгата. В специално създадената за проучването анкетна карта се нанасят данните за изследваната дъга. В картата се посочват: имената на пациента, неговата възраст, вид на дъгата според материала, размер, на коя зъбна дъга е поставена, дата на поставяне, дата на отстраняване, време на престой в устата, наличие и място на счупване на дъгата, проведена процедура по дезинфекция. Пациентите са подбрани съобразно техните нужди от ортодонско лечение. Така подготвени, всички дъги се анализират, като предварително е уточнена схемата на местата за анализ Фигура 11.

Фигура 11. Места за анализ на ортодонтските дъги.

III.2 Методи

Чрез рентгенофазов анализ (XRD), използващ дифрактометър "Bruker D8 Advance с лъчение CuK α е изследвана структурата на образците. Данни за микроструктурата на образците е получена със сканираща електронна микроскопия (SEM), както следва: Zeiss модел EVO MA-15 с LaB6 катод и Philips 515 Scanning Electron Microscope. Определянето на елементния състав на образците е определено чрез енергийно дисперсионен анализ (EDX) продукт на Oxford Instruments - INCA Energy system, лазерно индуцирана плазмена спектроскопия (LIPS), Nd: YAG Quanta Ray GCR3 и рентгенно фотоелектронна спектроскопия (XPS) Kratos Analytical Ltd. За проследяване на термичните им фазови преходи е използвана диференциална сканираща калориметрия (DSC) Perkin-Elmer-8000. За измерване на магнитните свойства е използвана система за измерване на физични свойства (PPMS) Quantum Design, Inc. За процеса автоклавиране е използван Runyes model B autoclave, model: Steam sterilizer SEA-12L-B автоклав.

VI. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

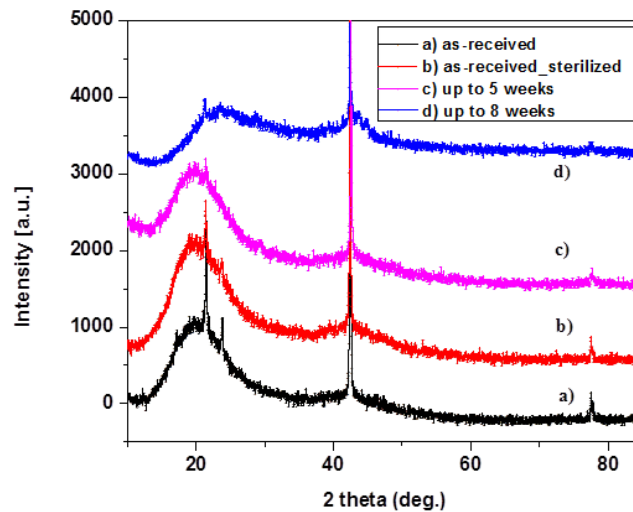
VI.1 Резултати по първа задача: Изследване на топлоактивиращи Ni-Ti ортодонтски дъги

Различните етапи от лечението с фиксирана техника изискват използването на ортодонтски дъги от различни видове, с различно сечение и за различен период от време. В началния етап от ортодонтското лечение най-често използвани са топлоактивиращи Ni-Ti дъги, които са обект на нашето изследване (таблица 2).

Таблица 2. Вид и характеристики на изследваните Ni-Ti дъги

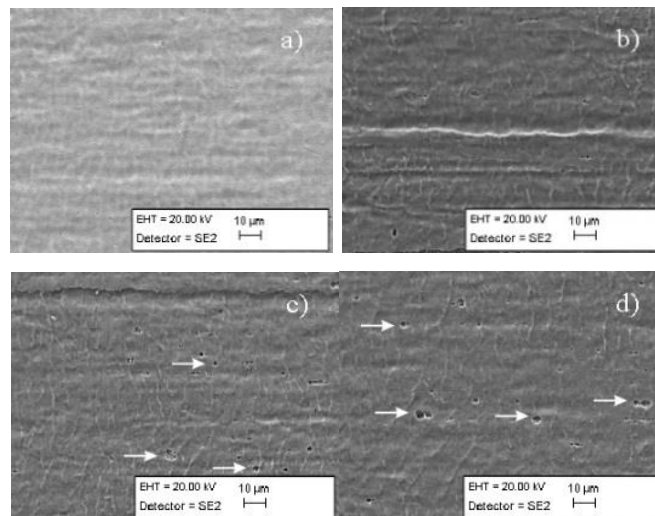
Производител	Размер	Период на престой
3M Unitek Monrovia, CA, USA	0.016" x 0.022" (0.406 x 0.558 mm)	Ni-Ti неизползвана
		Ni-Ti неизползвана автоклавирана
		Ni-Ti използвана до 5 седмици
		Ni-Ti използвана до 8 седмици

На фигура 20 е показан рентгенно-структурния анализ проведен при стайна температура. Наблюдава се аустенитна тип структура на всички изследвани дъги и аморфизация на тяхната повърхнина което може да се дължи на повърхностно взаимодействие със слюнката, плака или замърсяване.

Фигура 20. Рентгенографски спектри на изследваните Ni-Ti дъги.

Морфологията на повърхността на изследваните Ni-Ti дъги е изследвана чрез сканираща електронна микроскопия (Фигура 21).

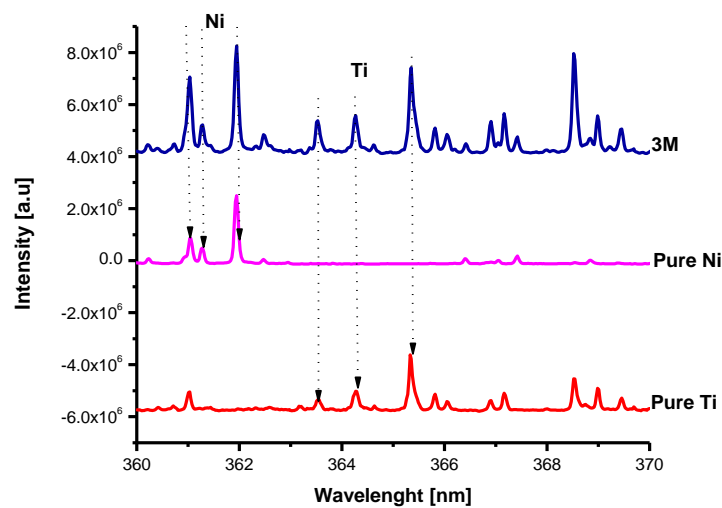
Фигура 21. SEM микрографии на изследваните Ni-Ti дъги: неизползвана а), неизползвана автоклавирана б), използвана до 5 седмици с), използвана до 8 седмици д).

Резултатите показват, че няма забележителна промяна на повърхността на неизползваната и неизползваната автоклавирана дъга. Процесът на автоклавиране не показва никакъв ефект върху структурата на изследваните дъги. На повърхността на дъгите, които са били използвани за лечение до 5 и до 8 седмици, може да се види, че има

промяна след клиничното им използване. Наблюдава се наличие на пори с по-големи размери, което може би е в резултат от агресивна среда в устата по време на лечението.

За качествено определяне наличието на Ti и Ni в изследваните дъги, чрез LIPS първоначално се регистрира спектъра на мишени изработени от чисти Ti и Ni. След това измерените спектри на дъгите се сравняват със спектрите на чистите елементи. Наличието или отсъствието на избрани аналитични линии в спектъра на измерената дъга показва наличието или отсъствието на дадения елемент в пробата. На фигура 22 са представени регистрираните спектри на пробите в диапазона от 360 – 370 nm на дължината на вълната, където се намират аналитичните линии на Ti и Ni.

Фигура 22. Спектри на изследваните Ni-Ti дъги получени чрез LIPS.

Получените резултати са качествени и показват наличието или отсъствието на даден елемент в изследваните дъги. В нашия случай наблюдаваме наличие само на Ti и Ni. Количеството на елементите би могло да се определи по интензивностите на аналитичните линии, но за целта е необходима калибровка чрез регистриране на спектъра на серия от образци с известна концентрация. Поради отсъствието на калибровъчни образци в случая количественият елементен анализ беше определен чрез EDX (таблица 3).

Таблица 3. Елементен състав на изследваните топлоактивиращи Ni-Ti дъги

Ni-Ti дъги Спекър	Елементи, Wt %				
	Ni	Грешка	Ti	Грешка	Общо Ni - Ti
Ni-Ti неизползвана	54.36	+/- 0.8%	45.64	+/- 0.8%	100.00
Ni-Ti неизползвана, автоклавирана	54.41	+/- 0.8%	45.59	+/- 0.8%	100.00
Ni-Ti използвана до 5 седмици	54.13	+/- 0.8%	45.87	+/- 0.8%	100.00
Ni-Ti използвана до 8 седмици	54.19	+/- 0.8%	45.81	+/- 0.8%	100.00

Резултатите показват че неизползваните ортодонтски дъги от фирмата 3M Unitek, Monrovia, CA, USA съдържат никел и титан, съответно 54.36wt% никел, 45.64wt% титан. Установено е, че използваните в клинична обстановка топлоактивиращи Ni-Ti дъги, в периода между 5-та и 8-та седмица, не променят изходния елементен състав.

DSC изследванията са направени в температурния диапазон от -50°C до + 50°C и обратно до -50°C при нагряване/охлаждане с 20°C/min. Температурите на фазовите преходи (TTR) в Ni-Ti сплави трябва да съответстват на температурите в оралната среда, които са полезни за ортодонтското лечение [16]. Информация за TTR за правоъгълни Ni-Ti дъги с размери 0.016 "x 0.022" са от съществено значение, тъй като няма достатъчно изследвания и предоставената от производителя информация не е достатъчна.

На таблица 4 и таблица 5 са показани резултатите, получени от DSC за изследваните дъги. Наблюдаваме освен наличие на аустенитна и мартензитна фаза, има и междинна R-фаза при процеса на охлаждане.

Таблица 4. DSC при процес на нагриване на изследваните топлоактивиращи Ni-Ti дъги

Ni-Ti дъги	Нагриване				
	Onset [°C]	Delta H [J/g]	Peak [°C]	Area [mJ]	Endset [°C]
	As				Af
Ni-Ti неизползвана	4.35	6.3539	10.91	79.048	17.57
Ni-Ti неизползвана, автоклавирана	6.97	7.8037	10.93	33.056	13.86
Ni-Ti използвана до 5 седмици	12.90	10.0995	18.20	37.934	21.34
Ni-Ti използвана до 8 седмици	6.21	9.3893	11.43	49.979	15.52

Таблица 5. DSC при процес на охлаждане на изследваните топлоактивиращи Ni-Ti дъги

Ni-Ti дъги	Охлаждане									
	Onset [°C]	Delta H [J/g]	Peak [°C]	Area [mJ]	Endset [°C]	Onset [°C]	Delta H [J/g]	Peak [°C]	Area [mJ]	Endset [°C]
	Rs				Rf	Ms				Mf
Ni-Ti неизползвана	11.93	-2.1860	3.01	-27.19	-3.16	-	-	-	-	-
Ni-Ti неизползвана, автоклавирана	24.19	-2.9258	3.46	-12.394	-1.38	-42.59	-0.8540	-46.62	-3.618	-49.34
Ni-Ti използвана до 5 седмици	24.89	-3.5700	11.28	-13.409	3.94	-35.91	-4.7536	-41.66	-17.85	-47.19
Ni-Ti използвана до 8 седмици	9.03	-2.9202	3.40	-15.544	-2.61	-42.78	-0.7760	-47.08	-4.131	-49.74

При неизползваните, фабрично предоставени Ni-Ti дъги, от DSC анализите, направени в температурния диапазон от -50°C до +50°C и обратно до -50°C, се наблюдава преход от аустенит към R- фаза, без наличие на мартензитна фаза. При процеса на охлаждане, при неизползваната автоклавирана и клинично използваните има аустенит към R-фаза преход, последван от R-фаза до мартензитен преход. Af в процеса на нагриване на неизползваните и клинично използваните дъги се променя от 17.57°C до 15.52°C. Af е особено важно, тъй като показва температурата, при която материалът изцяло ще се върне в оригиналната си форма т.е е в изходното си състояние и следователно ще придобие по-голяма твърдост [16]. Температурите на преход са различни при всички изследвани дъги.

VI.2 Резултати по втора задача: Изследване на топлоактивиращи Cu-Ni-Ti ортодонтски дъги

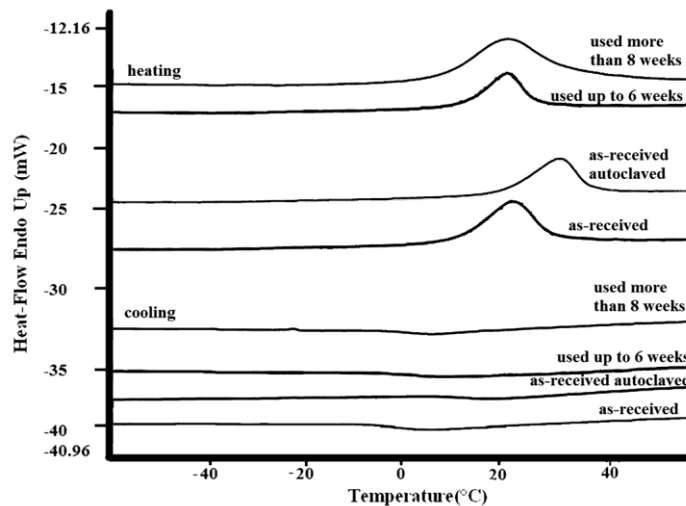
Средната температура в устната кухина е в диапазон от 33°C до 37°C за 79% от времето, в което дъгата е в устата. 20% от времето - температурата е по-ниска от средното ниво, а по-висока при 1% от времето, или средната температура в устната кухина е 35°C. Тъй като в зависимост от температурата на преход има 3 вида Cu-Ni-Ti (27°C, 35°C и 40°C) ние се спряхме да изследваме 35°C Cu-Ni-Ti дъга, която е най-близка до средната температура в устата. Теплоактивиращи 35°C Thermo-active Cu-Ni-Ti ортодонтски дъги (ORMCO Glendora, CA, САЩ) от една и съща опаковка, доставени от дистрибутора с Afs (35°C) са изследвани. Дъгите са с правоъгълна форма и размери 0.016 "x 0.022" (0.406 x 0.558 mm). На опаковката както и на информационната карта на ортодонтските дъги е посочено че освен основните елементи (Cu, Ni, Ti) на дъгата, може да съдържа и следи от хром. Не е посочен количествения химичен състав. Освен основните елементи Изследванията са проведени на неизползвана, фабрично предоставена, неизползвана автоклавирана и клинично използвани дъги.

Температурите на фазовите трансформации са определени за търговско предлаганата 35°C Cu-Ni-Ti дъга (Таблица 7). DSC изследванията са направени в температурния диапазон от -50°C до + 50°C и обратно до -50°C при нагряване/охлаждане с 20°C/min.

Таблица 7. DSC резултати при процеса нагряване/охлаждане на изследваните 35°C Cu-Ni-Ti дъги

Cu-Ni-Ti Дъга	Нагряване				
	Mass (mg)	As (°C)	Peak (°C)	Af (°C)	Enthalpy(J/g)
Неизползвана	5.045	9.80	20.60	28.00	10.9548
неизползвана, автоклавирана	6.023	26.47	27.62	31.74	17.0411
използвана до 6 седмици	12.146	9.43	22.81	27.24	15.8621
използвана над 8 седмици	4.115	12.91	21.79	27.02	8.2641
Cu-Ni-Ti Дъга	Охлаждане				
	Mass (mg)	Ms (°C)	Peak(°C)	Mf (°C)	Enthalpy(J/g)
Неизползвана	5.045	10.13	-1.10	-12.66	-12.6908
неизползвана, автоклавирана	6.023	12.01	2.40	-4.76	-13.6155
използвана до 6 седмици	12.146	15.81	1.46	-7.67	-7.8784
използвана над 8 седмици	4.115	10.71	-0.20	-11.42	-13.4704

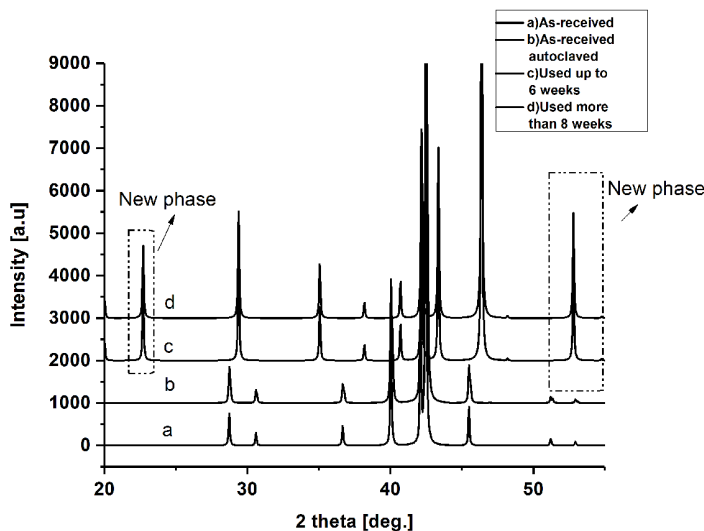
На фигура 26 се наблюдават кривите на процеса на нагряване/охлаждане. При нагряване се наблюдават разлики в температурните варианти на Afs на изследваните дъгите, докато при охлаждане кривите за всички проби са сходни с пикове с малък интензитет.

Фигура 26. DSC криви при нагряване/охлаждане за изследваните 35° Cu-Ni-Ti дъги.

DSC резултатите за неизползваната, фабрично предоставена дъга показват $A_f = 28^\circ\text{C}$ и за неизползваната автоклавирана $A_f = 31,74^\circ\text{C}$. За клинично използваните A_f е около $\sim 27^\circ\text{C}$. Резултатите са с температурни разлики приблизително $\sim 7^\circ\text{C}$ от данните, които ORMCO дава за тях. Въз основа на получените резултати се предполага, че 35°C топлоактивиращта Cu-Ni-Ti дъга от ORMCO има поведение като 27°C топлоактивиращта Cu-Ni-Ti от същия производител, дължащо се може би на производствени разлики. Joshua [17] наблюдава наличието на R фаза при нагряване и отсъствие на R фаза при охлаждане при неизползваните, фабрично предоставени 35°C Cu-Ni-Ti дъги. В нашите изследвания няма наличие на R фаза при нагряване/охлаждане.

Информация за наличието или липсата на мартензитна и аустенитна фаза се получава и чрез XRD анализи на изследваните ортодонтски дъги (Фигура 27).

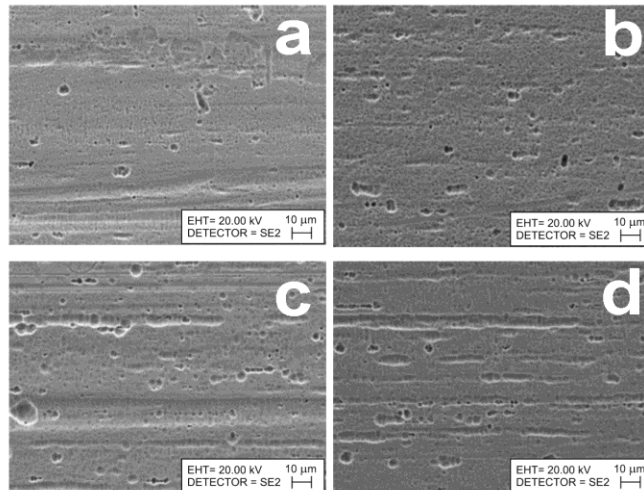

Фигура 27. Рентгенографски спектри на изследваните Cu-Ni-Ti дъги.

Неизползваната, фабрично предоставена и неизползваната автоклавирана дъга са с почти идентична дифракционна характеристика с максимална температура 42.42° (аустенитна фаза). Незначителната разлика между двата образеца е при интензитета на пиковете, което предполага по-малък размер на кристалите за автоклавираната дъга. XRD спектрите на клинично използваните дъги показват появата на допълнителна фаза с максимум около 23° и 56° (Фигура 27). От анализа на XRD направен на неизползваната автоклавирана може да се забележи остър пик, което означава по-добъра кристалност.

Процесът на автоклавиране не влияе върху структурата на дъгите. След клинично използване има допълнителна фаза, която вероятно се образува на повърхността на дъгите. Изследваните Cu-Ni-Ti дъги имат подобно поведение както при Ni-Ti, които проявяват образуване на нови фази на повърхността [18].

Информация за повърхностната морфология на изследваните Cu-Ni-Ti е получен чрез сканираща електронна микроскопия (Фигура 28).

Фигура 28. SEM микрографии на 35°C Cu-Ni-Ti дъга: неизползвана а), неизползвана автоклавирана б), използвана до 6 седмици с), използвана над 8 седмици d).

SEM микрографиите направени на повърхността на изследваните Cu-Ni-Ti дъги разкриват груба повърхност на Cu-Ni-Ti сплав, от която са направена дъгите. Има наличие на пори и повърхностни дефекти, като например драскотини. На клинично използваните дъги се наблюдават фини и по-големи пори, които могат да бъдат в резултат на агресивна среда в устата по време на лечението.

Химичния състав на изследваните Cu-Ni-Ti дъги определен чрез EDX (Таблица 8) показва минимални разлики в рамките на грешката на метода. Установено е, че има намаление на процентното съдържание на Cu и Ni.

Таблица 8. Елементен състав на изследваните топлоактивиращи Cu-Ni-Ti дъги

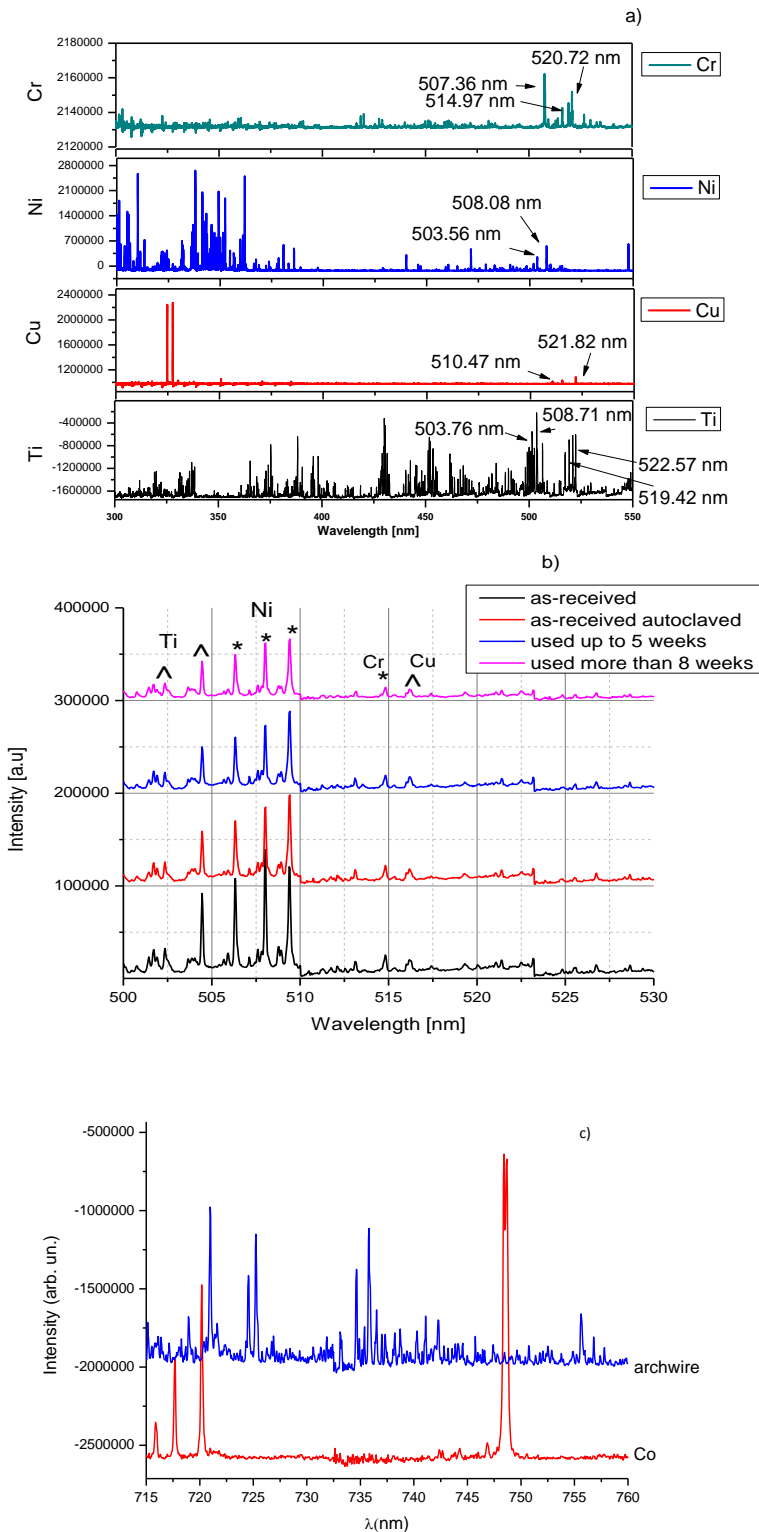
Cu-Ni-Ti дъги	Елементи, Wt %				
	Ti	Ni	Cu	Грешка	Общо
Неизползвана	45.6	47.6	6.8	+/- 0.8%	100.00
Неизползвана автоклавирана	46.8	47.1	6.1	+/- 0.8%	100.00
Използвана до 6 седмици	46.3	47.5	6.2	+/- 0.8%	100.00
Използвана над 8 седмици	46.5	47.3	6.2	+/- 0.8%	100.00

За качествено определяне наличието на Ti, Ni и Cu в изследваните дъги е проведен LIPS анализ, като първоначално се регистрира спектъра на мишени изработени от чисти Ti, Ni и Cu. След това измерените спектри на дъгите се сравняват със спектрите на чистите елементи. Наличието или отсъствието на избрани аналитични линии в спектъра на измерената дъга показва наличието или отсъствието на дадения елемент в пробата. На фигура 29а са представени регистрираните спектри на пробите в диапазона от дължини на вълните 300 – 550 nm, където се намират аналитичните линии на Ti, Ni, Cu и Cr:

Ni I (503.56 nm, 508.08 nm), линии Ti I (503.76 nm, 508.71 nm, 519.42 nm и 522.57 nm) Cu I линии (510.47 nm и 521.82 nm), Cr I линии (507.36 nm, 514.97 nm и 520.72 nm). Аналитичните линии на чистите елементи от фигура 29а са ясно забележими в спектъра на изследваните ортодонтски дъги на фигура 29б. Това потвърждава, че Ti, Ni, Cu, Cr и Co присъстват в елементния състав на изследваните дъги.

На Фигура 29с са представени регистрираните спектри на изследваните дъги в диапазона от дължини на вълните 715-760 nm, където са аналитични линии на Co. Наблюдава се че, в този диапазон няма регистрирани пикове на Co в изследваните Cu-Ni-Ti дъги.

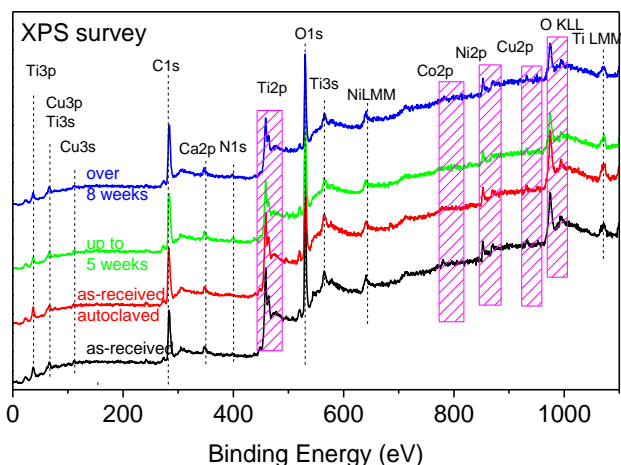

Фигура 29. ЛИПС спектри на: а) чисти елементи Ni, Ti, Cu, Cr, б) изследваните 35°C Cu-Ni-Ti дъги, в) изследваната 35°C Cu-Ni-Ti дъга и чист елемент Co.

Никел-титанови сплави със свойството памет на формата намират широко приложение в биомедицинската индустрия. Напоследък има изследвания които показват, че повърхностните свойства могат да се променят радикално чрез обикновени повърхностни обработки [19]. Ето защо ние използвахме друг метод за рентгенов фотоелектронен спектроскопичен анализ (XPS) за повърхностно изследване (елементен състав и химично състояние) на 35°C топлоактивиращи Cu-Ni-Ti дъги.

Получените спектри на XPS от повърхността на изследваните образци са показани на фигура 30. Резултатите показват, че има наличие на следните елементи: Ni, Ti, Cu и Co. N и Ca се откриват и се наблюдават поради повърхностно замърсяване на изследваните образци и следователно повърхността на пробите се продухва с Ar^+ йони с енергия от 500 eV за 30 секунди.

Фигура 30. XPS спектър на изследваните 35°C Cu-Ni-Ti дъги.

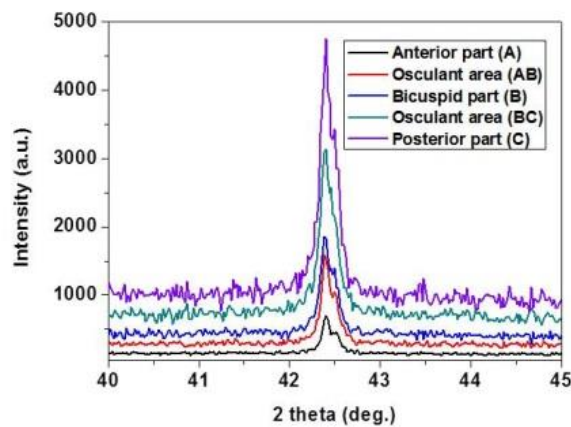
От информационната карта на 35°C Cu-Ni-Ti дъги е посочено, че има следи от хром и производителите обръщат внимание, че те може да не са подходящи за пациенти, предразположени към алергии на хром.

Това изследване разкрива, че ортодонтът трябва да е наясно, че 35°C топлоактивиращи Cu-Ni-Ti дъги не винаги могат да доставят очакваните сили и температура на фазовите трансформации, както твърди производителят.

VI.3 Резултати по третата задача: изследване на топлоактивираща Variable Force 3 ортодонтска дъга

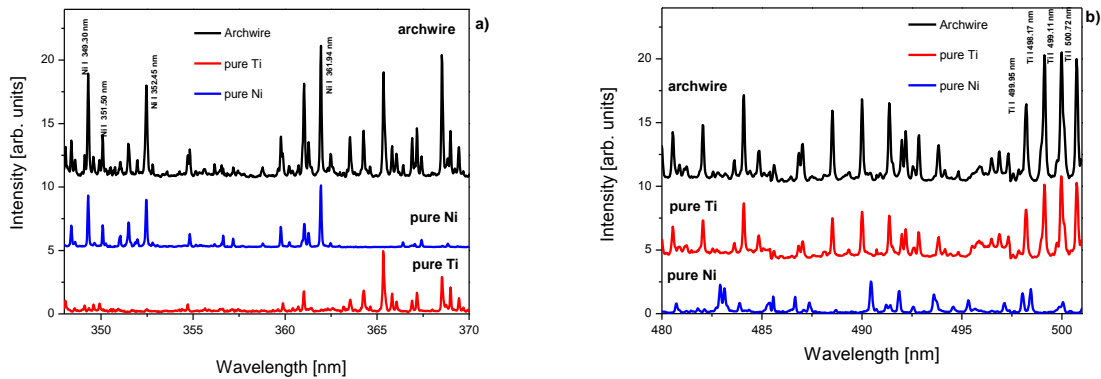
На информационната картичка дадена от производителите на Variable Force 3 дъгата е посочено, че тя поставя правилната сила към съответния регион (преден, премоларен и дистален край) на дъгата без да се нарушава комфорта на пациента.

Нправени са анализи на неизползвана, фабрично предоставена Ni-Ti ортодонтска дъга (Variable Force 3), със сечение 0.016" x 0.022" (0.406 x 0.558 mm) с 3 зони на еластичност – преден (A), в областта на кътниците (B) и заден сегмент (C). Според производителя, съотношението на силите в трите сегмента е приблизително 1:1, 5:2. Получените резултати от XRD (при стайна температура) показват типични пикове на кубична аустенитна фаза (Фигура 31).

Фигура 31. Рентгенографски спектри на изследваната Variable Fore 3 дъга.

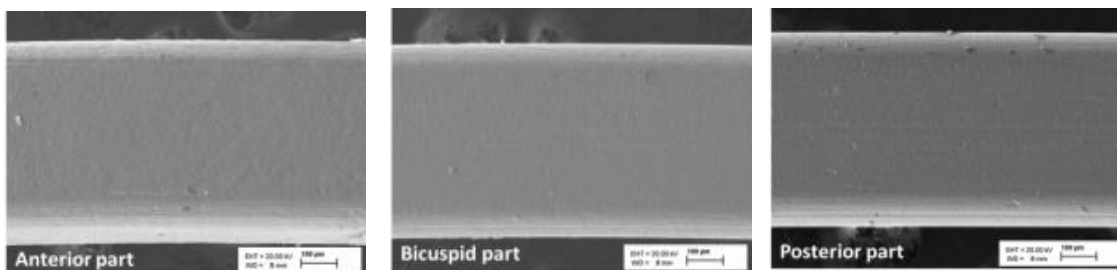
Местоположението на пиковете в пробите, взети от различните части на дъгата, не показват разлики в параметрите на решетката, което води до извода, че състава на дъгата е постоянен в трите й зони. LIPS е използван като независим метод за определяне на елементния състав, получен от различните региони на дъгата с 5mm разделяне.

Фигура 32. LIPS на Variable Force 3 ортодонтска дъга и проби от чист Ti и чист Ni.

Регистрираният LIPS спектър на ортодонтската дъга е спрямо спектъра на чист Ti и чист Ni. На Фигура 32а е показан част от спектъра (348-370 nm), в който присъстват аналитичните линии на Ni I (361.94 nm, 352.45 nm, 351.50 nm и 349.30 nm). Подобно, Фигура 32b показва частта от спектъра (480-501 nm) с аналитичните линии на Ti I (500.72 nm, 499.95 nm, 499.11 nm, 498.17 nm). От фигурите ясно се виждат аналитичните линии на чистите елементи в дъгата. Това е потвърждение, че само Ni и Ti присъстват в елементния състав на дъгата.

SEM микрографиите направени на повърхнината на изследваните дъги са показани на Фигура 33. Морфологията е еднаква по цялата дължина на дъгата.

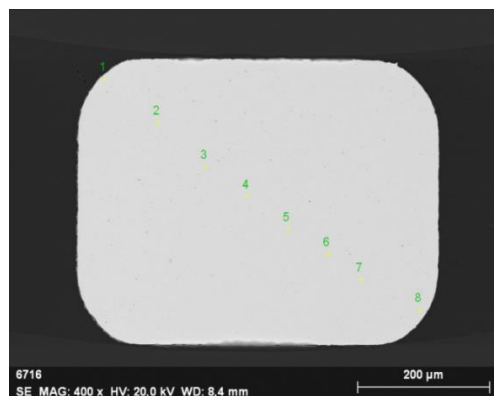
Фигура 33. SEM микрографии на основните региони на изследваната Variable Force 3 ортодонтската дъга.

Повърхностната микроструктура е идентична за всички различни части на изследваната дъгата.

EDX анализа, на напречното сечение на задната част на дъгата (Фигура 34, Таблица 9) показва добра хомогенност на пропорцията от елементи.

Таблица 9. Елементно съдържание на избрани точки от Variable Force 3 ортодонтската дъга.

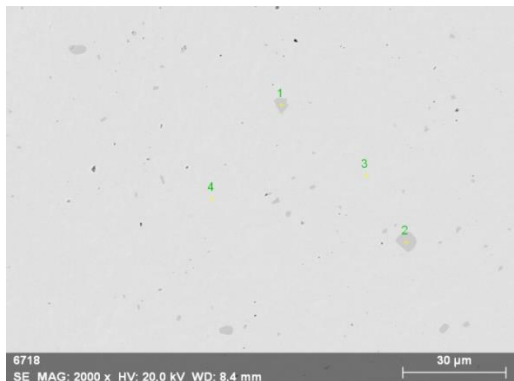
Спектър №	1	2	3	4	Грешка
Елементи					
Титан, Ti (wt. %)	63.24	64.20	46.37	46.35	+/- 0.8%
Никел, Ni (wt. %)	36.76	35.80	53.63	53.65	+/- 0.8%
Общо, %	100	100	100	100	+/- 0.8%

Фигура 34. СЕМ микрография на напречно сечение на изследваната дъга.

Таблица 10. Елементен състав на изследваните точки от ортодонтската дъга.

Спектър №	1	2	3	4	5	6	7	8	Грешка
Елементи									
Титан, Ti (wt. %)	46.44	46.48	46.57	46.04	46.65	46.69	46.05	46.50	+/- 0.8%
Никел, Ni (wt. %)	53.66	53.52	53.43	53.96	53.35	53.31	53.95	53.50	+/- 0.8%
Общо, %	100	100	100	100	100	100	100	100	+/- 0.8%

Фигура 35. СЕМ микрография на повърхнината на изследваната дъга.

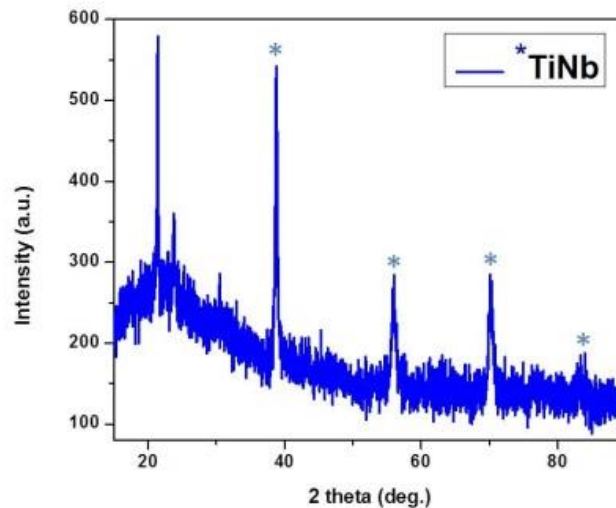
Има малки включвания (2-5 μm) във веществото със състав подобен на Ti_2Ni (Фигура 35, Таблица 10), които биха могли да бъдат резултат от процеса на производство (напр. различен процес на охлаждане). Дъгата не е покрита със слой и средните стойности на елементния състав е приблизително Ti 46.28 wt.% и Ni 53.72 wt.%. При провеждането на тези изследвания е установено, че няма значителни промени в химичния състав на повърхността на топлоактивиращата Ni-Ti ортодонтска дъга с диференцирано освобождаване на сила в трите зони. Получените резултати от изследването на фабричните неизползвани дъги обезпечава полезна информация, необходима за по-нататъшното изследване на механичните свойства на дъгата, както и евентуални структурни промени по време на период на клинично третиране.

VI.4 Резултати по четвъртата задача: изследване на Ti-Nb ортодонтски дъги

В зависимост от състоянието (подредбата на зъбите), в крайната фаза от лечението се избират ортодонтски дъги с различен размер. По тази причина са изследвани две Ti-Nb дъги с различни размери. Такива изследвания на клинично използвани Ti-Nb дъги се правят за пръв път у нас.

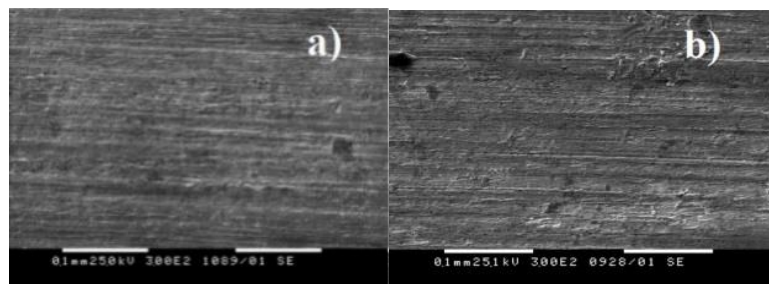
Изследвани са Ti-Nb ортодонтски дъги произведени от фирмата ORMCO Company, CA, USA, с две различни напречни сечения 0.019" x 0.025" (0.48x0.63mm) и 0.017" x 0.025" (0.43x0.63mm). Анализите са направени на неизползвани фабрично предоставени и клинично използвани (до 6 и над 8 седмици) дъги.

На фигура 36 е показана дифракционната картина на дъга Ti-Nb (0.019" x 0.025"). Регистрираните дифракционни пикове показват наличието на Ti и Nb, което е в съгласие с резултатите получени от Mi. Han et al [20] според които Ti-Nb сплавите са по-чувствителни към съдържанието на Nb.

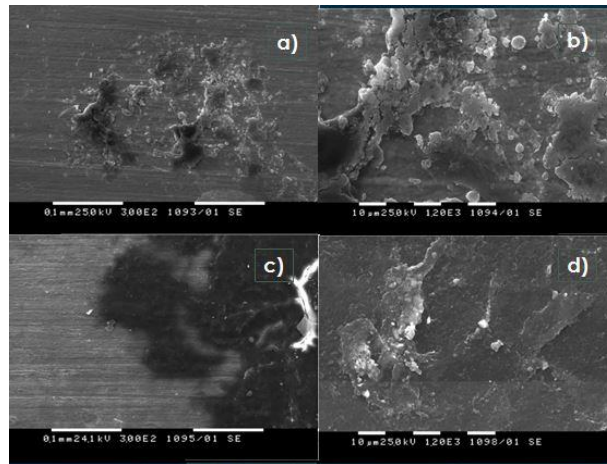
Фигура 36. Рентгенографски спектри на изследваната Ti-Nb ортодонска дъга 0.019" x 0.025".

На фигура 37 са показани микрографии на неизползваните, фабрично предоставени дъги с две сечения. Не се наблюдава промяна по повърхността. При клинично използваните се забелязват малки дефекти по повърхността им, особено за дъгата с размери 0.019" x 0.025" (фигура 37 и фигура 38).

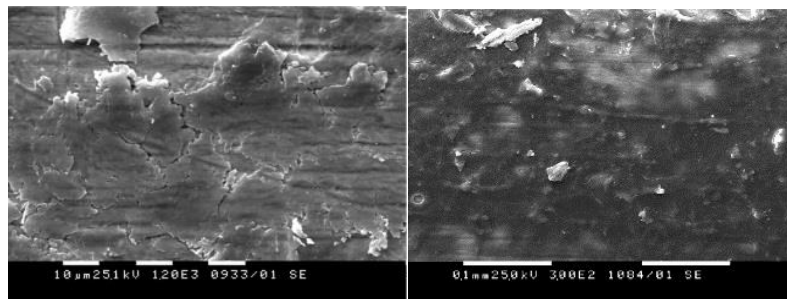

Фигура 37. SEM микрографии на фабрична неизползвана дъга: 0.017" x 0.025 " a)

и 0.019 x 0.025" b).

Фигура 38. SEM микрографии на клинично използвани дъги 0.017" x 0.025 ", до 6 седмици (a, b) и над 8 седмици (c, d)

Фигура 39. SEM микрографии на клинично използвани дъги 0.019" x 0.025 ", до 6 седмици (ляво) и над 8 седмици (дясно).

По повърхността на клинично използваните дъги се виждат микропукнатини и пори, които могат да влошат механичните свойства на дъгите. SEM снимките показват, че повърхността на изследваните дъги е груба. Забелязват се дефекти по повърхността на клинично използваните дъги престояли в устата на пациента над 8 седмици. Наблюдава се и наличие на плака, което може да е резултат от агресивната среда в устата.

За количествено определяне на елементния състав е направен EDX анализ на 4 участъка от всяка изследвана дъга. Анализът потвърждава, че основните елементи са Ti и Nb (таблици 11 и 12).

Таблица 11. Елементен състав в четири точки от фабрична неизползвана Ti-Nb дъга (0.019" x 0.025")

Спектър	1	2	3	4	Грешка
Елементи	Wt%	Wt%	Wt%	Wt%	
Ti	57,15	57,52	57,05	57,11	+/- 0.8%
Nb	42,85	42,48	42,95	42,89	+/- 0.8%
Общо	100,00	100,00	100,00	100,00	+/- 0.8%

Таблица 12. Елементен състав на фабрична неизползвана Ti-Nb дъга (0.017" x 0.025")

Спектър	1	2	3	4	Грешка
Елементи	Wt%	Wt%	Wt%	Wt%	
Ti	57,26	57,21	57,87	57,57	+/- 0.8%
Nb	42,74	42,79	42,13	42,43	+/- 0.8%
Общо	100,00	100,00	100,00	100,00	+/- 0.8%

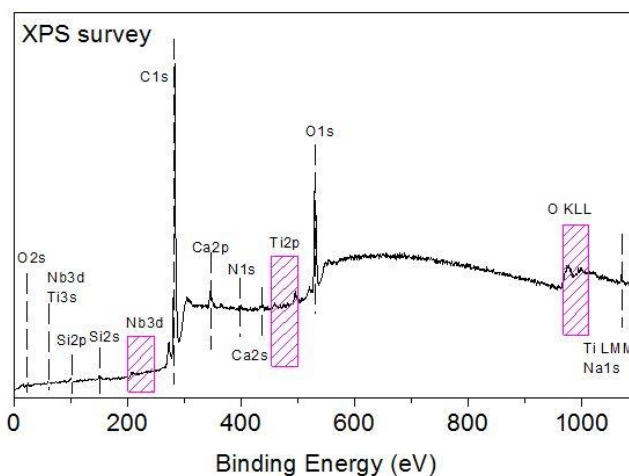
Няма наличие на допълнителни елементи като Cr, Co, Cu, които са регистрирани при другите изследвани Ni-Ti и Cu-Ni-Ti дъги [21-24]. На дъгата с размери (0.019" x 0.025") средното съдържание на елементите е: Ti 57.20 wt % и Nb 42.79 wt%, а за дъгата с размери (0.017" x 0.025") е: Ti 57.47 wt% и Nb 42.52 wt%. EDX за клинично използваните дъги потвърждава, че основните елементи са Ti и Nb. Резултатите от получените спектри на XPS от повърхността на изследваните образци (фигура 40) също показват, че има на повърхността наличие на елементите Ti и Nb.

Таблица 13. Елементен състав на клинично използвана Ti-Nb дъга (0.017" x 0.025").

Ti-Nb дъга 0.017"x0.025"	Използвана до 6 седмици, Wt%	Използвана над 8 седмици, Wt%	Грешка
Ti	57,62	53,06	+/- 0.8%
Nb	42,38	46,94	+/- 0.8%

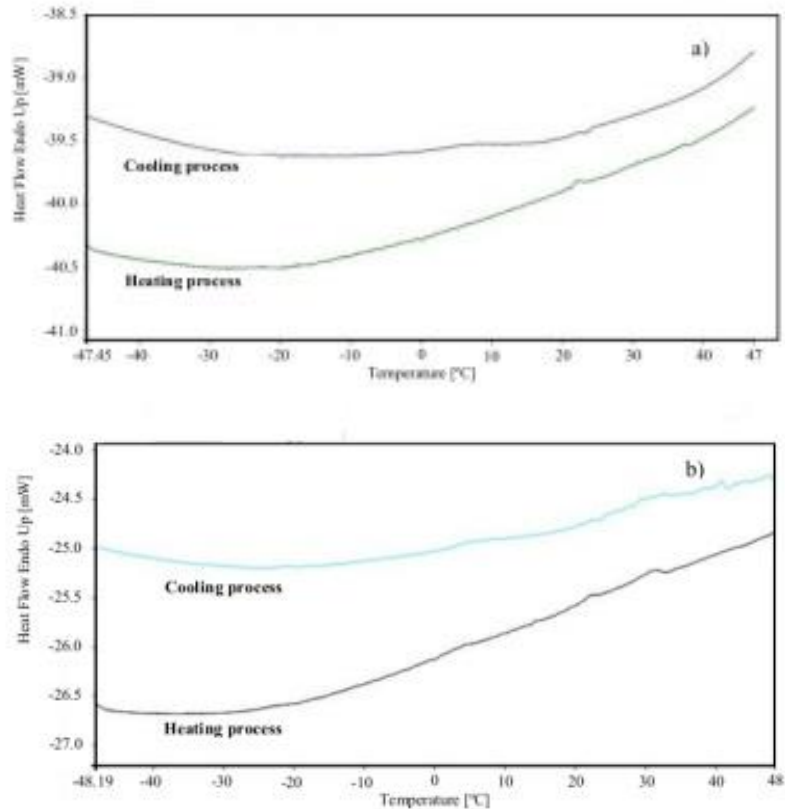
Таблица 14 Елементен състав на клинично използвана (0.019" x 0.025").

Ti-Nb дъга 0.019"x0.025"	Използвана до 6 седмици, Wt%	Използвана над 8 седмици, Wt%	Грешка
Ti	55,81	55,53	+/- 0.8%
Nb	44,19	44,47	+/- 0.8%

Фигура 40. XPS спектър на изследваните Ti-Nb дъги.

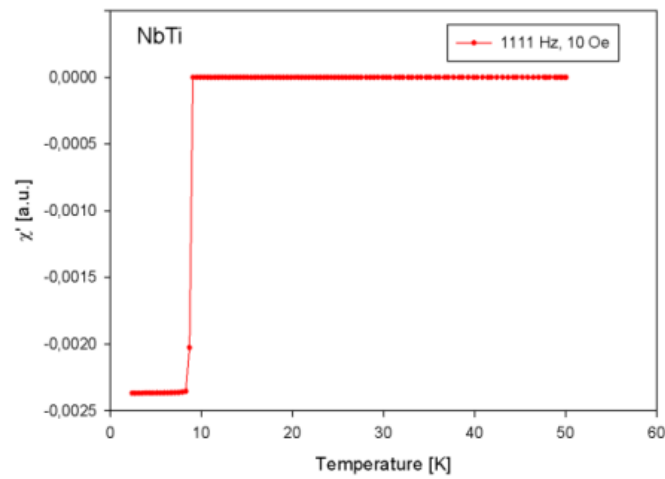
На фигура 41 са представени DSC криви, които показват, че няма термични фазови преходи в диапазона от -50°C до +50°C при процеса нагряване/охлаждане при двете изследвани дъги.

Фигура 41. DSC криви на неизползвана, фабрично предоставена Ti-Nb дъга със сечения: 0.017" x 0.025" a) и 0.019" x 0.025" b).

Знае се, че Ti-Nb сплав притежава свръхпроводими свойства при достатъчно ниски температури около 10K. С оглед допълване информацията за дъгата, получена от Ti-Nb сплав, използвана в ортодонтията ние изследвахме магнитните ѝ свойства при ниски температури.

Резултатите, показани на Фигура 42 показват, че при около 10K материалът е свръхпроводим. Магнитните измервания направени на Ti-Nb дъги показват, че при 10K материалът е свръхпроводник, а над тази температура, е в парамагнитно състояние.

Фигура 42. Температурна зависимост на магнитната възприемчивост на Ti-Nb (0.019" x 0.025").

Магнитните измервания на Ti-Nb дъги са полезни, с оглед на това, че показват, че Ti-Nb дъги нямат магнитни свойства по време на ортодонското им приложение. Сплавите имат широко приложение в много области, като медицината и дъгите могат да бъдат рециклирани без промяна в свойствата за по-нататъшна употреба.

V. Изводи

1. Изследван е ефектът на процеса на автоклавиране на топлоактивиращи неизползвани, фабрично предоставени Ni-Ti и Cu-Ni-Ti дъги. Не са установени промени в химичния състав на дъгите и изменения в структурата на повърхността им. Получени са доказателства за влиянието на процеса на автоклавиране върху термичните фазови преходи на изследваните дъги.
2. Теплоактивиращите неизползвани, фабрично предоставени, неизползвани автоклавиран и клинично използвани (до 6 седмици и над 8 седмици) Ni-Ti, Cu-Ni-Ti и Ni-Ti с диференцирано освобождаване на сили в 3 зони ортодонтски дъги запазват аустенитния си тип структура при стайна температура.
3. Качественият и количественият елементен анализ показва, както следва:
  - дъгите от фирмата 3M Unitek, Monrovia, Calif, USA съдържат 54.66 wt % Ni и 45.46 wt % Ti;
  - дъгите от фирмата Ormco Corp., Glendora, CA, USA съдържат 47.6 wt % Ni, 45.6 wt % Ti и 6.8 wt % Cu;
  - дъгите от фирмата Ortho Organizers съдържат 46.28 wt% Ti и 53.72 wt% Ni;
  - дъгите от фирмата Ormco Corp., Glendora, CA, USA съдържат 57.20 wt % Ti и 42.79 wt% Nb за дъгата със сечение (0.019" x 0.025") и 57.47 wt% Ti и 42.52 wt% Nb за дъгата със сечение (0.017" x 0.025");

Количественото съдържание на елементия състав на изследваните клинично използвани дъги не се променя значително в периода на лечение до 8 седмици.

4. Направеният SEM анализ показва, че продължителното използване на топлоактивиращите Ni-Ti и Cu-Ni-Ti ортодонтички дъги (над 8 седмици) води до увеличаване на порите и грапавост по повърхнината, което може да доведе до влошаване на свойствата им.

5. Чрез LIPS е потвърдено наличието на следи от Cr в Cu-Ni-Ti дъги в съответствие с информацията подадена от производителя. Установихме, чрез XPS следи от Co на повърхността на същите дъги, с което се допълва информацията за техния състав.

6. Термичните фазови преходи в температурния диапазон от -50°C до $+50^{\circ}\text{C}$ са, както следват:
  - за топлоактивиращите неизползвани, фабрично предоставени, неизползвани автоклавиращи и клинично използвани (до 6 седмици и над 8 седмици) Ni-Ti дъги в процеса на нагряване настъпва фазов преход Af $\sim 15.57^{\circ}\text{C}$, а в процеса на охлаждане е регистриран фазов преход Rs (R фаза) $\sim 10^{\circ}\text{C}$ и $\sim 20^{\circ}\text{C}$, а при -40°C е регистриран Ms.
  - за топлоактивиращите неизползвани, фабрично предоставени, неизползвани автоклавиращи и клинично използвани (до 6 седмици и над 8 седмици) Cu-Ni-Ti дъги е установено изместване на температурите на преход с $\sim 7^{\circ}\text{C}$ от температурата, посочена от производителя (35°C).
  - за неизползвани, фабрично предоставени и клинично използвани (до 6 седмици и над 8 седмици) Ti-Nb дъги не се наблюдава термичен фазов преход.

VI. Приноси

- Изследвани са топлоактивирщи Ni-Ti и Cu-Ni-Ti, и Ti-Nb ортодонсткi дъги с различна продължителност на лечение в клинична обстановка. Получените резултати за химичния състав, морфологията, структурата и термичните фазови преходи са от полза за лекуващия ортодонт с цел опазване на здравето на пациента.
- Установено е, че процесът на автоклавиране на топлоактивирщи Ni-Ti и Cu-Ni-Ti ортодонсткi дъги влияе върху термичните им фазови преходи, но не променя химичния им състав и не влияе върху кристалната им структура.
- Установено е, че продължителността на лечението не оказва съществено влияние върху химичния състав и структурата на изследваните клинично използвани ортодонсткi дъги, до 8 седмици, след което се наблюдава аморфизиране на материала.
- Определено е, че 35°C Thermo-active Cu-Ni-Ti дъга, от фирмата ORMCO има изместване на температурите на преход с приблизително $\sim 7^\circ\text{C}$ от температурата, посочена от производителя (35°C).
- Въз основа на получените в дисертационния труд резултати, посочени и в направените публикации, се оформя за първи път онази част от базата данни за цялостното поведение на ортодонстките дъги, обхващаща химичния състав, кристалната структура, морфологията и термичните фазови преходи на топлоактивирщи Ni-Ti и Cu-Ni-Ti, и Ti-Nb ортодонсткi дъги, използвани при лечение с фиксирана техника в Катедрата по Ортодонтия към Факултет по дентална медицина, МУ, гр. София.

VII. ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Theodore E, William AB. Orthodontic Applications of Biomaterials, a Clinical Guide, 2017, ISBN: 978-0-08-100383-1
- [2]. Rohit RS, Biology of tooth movement, *Annals and Ess. of Dent*; 2015, 8-4.
- [3]. Berge M, Gjerdet NR, Erichsen ES. Corrosion of silver soldered orthodontic wires. *Acta Odont Scand*; 1982, 40: (2): 75-92.
- [4]. Eliades T, Athanasiou A. In Vivo Aging of Orthodontic Alloys: Implications for Corrosion Potential, Nickel Release, and Biocompatibility. *Angle Orthod*; 2002, 72:222–237.
- [5]. <https://www.90210dentist.net/blog/the-origin-of-braces>
- [6]. Shape memory orthodontic archwire having variable recovery stresses, United States Patent 1997
- [7]. Brantley WA. Orthodontic wires. In: Brantley WA, Eliades T, eds. *Orthodontic Materials: Scientific and Clinical Aspects*. Stuttgart: Thieme; 2001, 77–103.
- [8]. Petrov V, Terzieva S, Lazarova T, Mikli V, Andreeva L, Stoyanova-Ivanova A, Corrosive changes in the chemical composition of the orthodontic arches' surface during treatment. *Bulgarian Chemical Communications*; 2013,45: 4: 455 – 460.
- [9]. Yves B, Anne V, Christophe R, Marie-Pierryle F. Torsional superelasticity of NiTi archwires, *Angle Orthodontist*, Vol 80, No 6, 2010.
- [10]. Dalstra M, Denes G, Melsen B. Titanium-niobium, a new finishing wire alloy, *Clin Orthod Res*. 2000; 3, 6-14.
- [11]. Saúl P, MárioV, Maria C. The specific case of stainless steel and beta-titanium Author links open overlay panel, *Journal of Dental Scie*. 2015;10, 1, 1-7.
- [12]. Van DA, Zilm PS, Rogers AH, Marin PD. A SEM evaluation of debris removal from endodontic files after cleaning and steam sterilization procedures. *Aust Dent J.*; 49: 128–135. (2004).
- [13]. Nanda R. *Biomechanics and esthetic strategies in clinical orthodontics*, book, 1st Edition, 2005.
- [14]. Fariborz A, Alireza J, Parviz A, Sepehr S. Metal ion release from fixed orthodontic appliances an in-vivo study, *Eur. J. of Ortho*, 2012; 34 126–130.
- [15]. Proffit WR: *Contemporary Orthodontics*, Ed.4, Mosby-Elsevier Inc., St. Louis, USA: 2007, 359-394.
- [16]. T. Sobottka, F. P. Valarelli, R. H. Cancado, K. M. S. Freitas, D. J. Villarinho, *J App. Oral Sci.*, 2014, 22 109– 117.
- [17]. Joshua G. *Thermal Properties of Copper Nickel-Titanium Orthodontic Archwires*. marquette university: master thesis, 2016.
- [18]. Ilievka I. et al. Structural and morphological characterization of heat-activated nickel-titanium archwires, *Bul. Chem. Commun*. 2017; 49, A;33–39.
- [19]. David A, David M. Characterisation of surface-modified nickel titanium alloys *Materials Science and Engineering A349* (2003) 89/97.
- [20]. M. Han, J. Kim, M. Hwang, H. Song and Y.J. Park, *Materials*, 2015; 8,21.
- [21]. V. Petrov, S. Terzieva, V. Tumbalev, V. Mikli, L. Andreeva, A. Stoyanova-Ivanova, *Bul. Chem. Commun.*, 47, 54 (2015).
- [22]. T. Chaturvedi, *The Orthod. Cyber J.*, January (2008), online: www.orthocj.com.
- [23]. Kusy RP. A review of contemporary archwires: their properties and characteristics. *Angle Orthod* 1997; 67: 197-208.
- [24]. O. Prymak, A. Klocke, B. Kahl-Nieke, M. Epple, *Mat. Sci. and Eng*. 2004, **378**, 110.

Публикации във връзка с дисертацията:

1. V. I. Petrunov, L. S. Andreeva, S. I. Karatodorov, V. I. Mihailov, S. D. Terzieva, **I. Ilievska**, A. K. Stoyanova-Ivanova, V. G. Tumbalev, V. Mikli, “Analysis of elemental composition of a heat activated, multi-force, nickel titanium orthodontic archwire”, Bulgarian Chemical Communications, Volume 47, Number 1, (2015) 229–23, ISSN: 0342 – 1130, IF: 0.238, <http://bcc.bas.bg/>
2. **Ivana Ilievska**, Daniela Karashanova, Vladimir Petrunov, Andrzej Zaleski, Marek Drozd, Valdek Mikli, Angelina Stoyanova-Ivanova, „Characterization of titanium–niobium orthodontic archwires used in orthodontic treatment“, Bulgarian Chemical Communications, Volume 48, Special Issue G, (2016), 183-187, ISSN: 0342 – 1130, IF: 0.238, <http://bcc.bas.bg/>.
3. **I. Ilievska**, V. Petrov, L. Andreeva, D. Kovacheva, A. Zaleski, M. Drozd, E. Bukowska, V. Mikli, A. Stoyanova-Ivanova, „Structural and morphological characterization of heat-activated nickel-titanium archwires“, Bulgarian Chemical Communications, Volume 49, Special Issue A (2017), 33–39, , ISSN: 0342 – 1130 IF 0.238, http://bcc.bas.bg.
4. Valeri Petrov, **Ivana Ilievska**, Laura Andreeva, Valdek Mikli, Andrzej Zaleski, Angelina Stoyanova-Ivanova, „Studying the Effects of Autoclaving Process on Orthodontic Archwires, “MedInform Journal”, issue 1, (2017), DOI:10.18044/Medinform.201741.559.
5. **Ilievska I**, Petrov V, Mihalov V, Karatodorov S, Andreeva L, Stoyanova-Ivanova A, “Study of composition of heat activated orthodontic archwires in in-vivo environment” Списание Ортодонски преглед, май, (2016), том 18, книжка 1, стр. (3-9).
6. Петров В, Андреева Л., Стоянова-Иванова А, **Илиевска Ив.**, Георгиева М „Приложение на физичните методи за изследване в ортодонтската практика“, Обществено дентално здраве- постижения, предизвикателска, перспективи,. (19.11.2016 г.) стр. 86-99, София.

7. В. Петрунов, А.Стоянова-Иванова, **И. Илиевска** “Приложение на физичните методи за изследване на TiNb дъги в ортодонтската практика”, Обществено дентално здраве - постижения, предизвикателска, перспективи, (19.11.2016) стр. 77-85, София.

Положени изпити съгласно учебния план и оценка:

-Специализиран курс, „Неорганична кристалохимия и ренгеноструктурен анализ“, взет изпит с оценка: Отличен 6.

--Специализиран курс „Електронната микроскопия и електронна дифракция в структурния и фазов анализ на материалите“, взет изпит с оценка: Мн. добър 5

-Езиков курс: Английски: Мн. добър 5.25.

-Компютърен курс: Photoshop, Отличен 6.

-Изпит по базов специализиран предмет по утвърдения конспект от Научния съвет на ИФТТ – БАН (Протокол №20 от 09.03.2017, Решение 4) по професионално направление 4.1 Физически науки, научна специалност „Физика на кондензираната материя“ с оценка: Мн. добър 5.

Работа по проекти:

Проект ЕБР:

- ЕБР с Естония 2015-2017: ISSP and Tallin University of Technology - Estonia, Prof. Valdek Mikli, Тема: „SYNTHESIS AND STRUCTURAL INVESTIGATIONS OF NANOMATERIALS“, (“Синтез и структурни изследвания на наноматериали“), ръководител: Доц. д-р Ангелина Стоянова-Иванова
- ЕБР с Полша 2015-2017: Институт по електроника, Institute of Low Temperature and Structural Research, Polish Academy of Sciences, Тема: „Изследвания върху

структурните и магнитните свойства на високо-анизотропни магнитни структури на базата на хексаферити за микровълнови приложения. “

Специализации и командировки:

- Проект ЕБР:

Командировка в Институт по ниски температури и структурни изследвания – Полска Академия на Науките, Вроцлав, Полша (09.05.2016 – 16.05. 2016).

- Проект INERA-[REGPOT-2012-2013-1 NMP]:

Командировка-Институт по ниски температури и структурни изследвания – Полска Академия на Науките, Вроцлав, Полша (13.06.2016 – 13.07.2016) Представяне на писмен и устен научен отчет за проведената командировка на “Postmobility experience sharing seminar”, ИНЕРА Работен пакет 3 (14.09.2016).

Участие с доклади/постери на конференции и/или школи:

- 1) Конференция – „6th Young researcher meeting, L’aquila –Italy, (12–14.10.2015 г.) постерно участие на тема „Structure characteristics of nitinol heat-activated orthodontic wires during treatment “.
- 2) Конференция - INERA conference 2015 „Light in nanoscience and nanotechnology,, (Inn 2015), Hissar, Bulgaria, dedicated to the “international year of light – 2015” poster – 5-1. p. 89 (19-23 october 2015). Постерно участие на тема „Structure characteristics of nitinol heat-activated orthodontic wires during treatment “.
- 3) Конференция – „Laser and plasma matter interaction “– (18-20 november 2015), 15, p. 43. Plovdiv, Bulgaria, постерно участие на тема „Elemental and structural analyses of orthodontic archwire by LIBS and XRD “.
- 4) Участие в конкурс "Young and energetic scientists" (YES) с проект на тема „Изследвания на ортодонтички дъги за определяне на оптималния период на лечение “.

Проектът е един от петте получили най-висока оценка от журито и е определен за финалист. Изготвен бе устен доклад, представена на (05.12.2015г) в иновационен форум на софия тех парк.

- 5) Конференция –European orthodontic society congress, Stockholm, (june-2016), постерно участие на тема: Differential scanning calorimetric studies of used thermally activated orthodontic wires, Valeri Petrov, Ivana Ilievska, Mirella Gueorguieva, Angelina Stoyanova-Ivanova, Andrzej Zaleski.
- 6) Конференция –European orthodontic society congress, Stockholm, (june- 2016), постерно участие на тема „Elemental composition analyses of thermally activated orthodontic archwires by laser-induced plasma spectroscopy “ Valeri Petrov, Ivana Ilievska, Stranimira Terzieva, Valentin Mihailov, Angelina Stoyanova-Ivanova.
- 7) European orthodontic society congress, Stockholm, (june-2016), „Investigation of the magnetic properties and characterization of titanium–niobium wires used in orthodontic treatment “, Vladimir Petrunov, Ivana Ilievska, Angelina Stoyanova-Ivanova, Andrzej Zaleski, Valdek Mikli.
- 8) Конференция –INERA conference vapor phase technologies for metal oxide and carbon nanostructures Velingrad (6-8 june2016) p. 40 постерно участие на тема „Elemental composition analyses of heat activate archwires during orthodontic treatment “Vasev, I. Ilievska, V. Mihailov, S. Karatodorov, V. Petrov, A. Stoyanova-Ivanova.
- 9) Конференция –19th international school on condensed matter physics, Varna, (august 28th – september 2nd, 2016) постерно участие на тема „Investigation of titanium–niobium orthodontic archwires: Ivana Ilievska, Angelina Stoyanova-Ivanova, Vladimir Petrunov, Daniela Karashanova, Aleksandar Vasev, Andrzej Zaleski, Valdek Mikli.
- 10) Интердисциплинарен докторантски форум - Центъра за обучение- БАН (06-07.04.2016), стр. 13, участие с устен доклад на тема: „Изследване на материали с цел приложение в ортодонтията “.
- 11) IX-ти пролетен семинар на младите учени и докторанти –БАН, (15-17.04.2016), участие с устен доклад на тема: Охарактеризиране на титан-ниобиева дъга използвана в ортодонтията “
- 12) “Postmobility experience sharing seminar”, инера работен пакет 3, 14.09.2016,

устен доклад на тема: „Analysis of elemental composition, structure characterization and magnetic measurements of materials used in orthodontic medicine “Ivana Ilievska, Angelina Stoyanova-Ivanova, Andrzej Zaleski.

13) Научна сесия-Институтът по оптически материали и технологии “акад. Йордан Малиновски”- перспективни материали и технологии, (10-11 октомври, 2016), стр. 43. взех постерно участие на тема „Characterization of titanium–niobium orthodontic archwires used in orthodontic treatment “, Ivana Ilievska, Daniela Karashanova, Vladimir Petrunov, Andrzej Zaleski, Marek Drozd, Valdek Mikli, Angelina Stoyanova-Ivanova.

14) VI-th national crystallographic symposium ncs2016, (5-7 october, 2016), p.51 взех постерно участие на тема " structural and morphological characterization of heat-activated nickel-titanium archwires ", I. Ilievska¹*, V. Petrov, L. Andreeva, D. Kovacheva, A. Zaleski, M. Drozd, E. Bukowska, V. Mikli, A. Stoyanova-Ivanova.

15) Тържествена научна сесия, посветена на 25-годишнината от основаването на катедра "ОДЗ" " и е под мотото: " катедра "ОДЗ" - постижения, предизвикатества, перспективи" - приложение на физични методи за изследване в ортодонтската практика, Петров В, Андреева Л., Стоянова-Иванова А, Илиевска Ив., Георгиева М. (19.11.2016 г.), София.

16) Тържествена научна сесия, посветена на 25-годишнината от основаването на катедра "ОДЗ" и е под мотото:" катедра "ОДЗ"-постигания, предизвикатества, перспективи", приложение на физичните методи за изследване на TiNb дъги в ортодонтската практика, В. Петрунов, А.Стоянова-Иванова, И. Илиевска (19.11.2016) София.

17) Конференция –Юбилеен десети пролетен семинар на докторантите и младите учени „интердисциплинарна химия “(21-23 април 2017), Витоша, София, доклад на тема: A study of as-received tritanium orthodontic archwire, V.Petrova, I. Ilievska, M. Gueorguieva, V. Petrov, A. Stoyanova-Ivanova.

18) Научна сесия -XIV научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти, (19 май 2017), ХТМУ – София, постерно участие на тема: Studying the autoclaving process on heat-activated orthodontic archwires, Ivana Ilievska, Valeri Petrov, Laura Andreeva, Valdek Mikli, Andrzej Zaleski, Angelina Stoyanova-Ivanova.

- 19) EOS 2017 - 93rd European orthodontic society congress, Investigation of retrieved titanium–niobium archwires used in orthodontic treatment, Vladimir Petrunov, Ivana Ilievska, Angelina Stoyanova-Ivanova, Valdek Mikli, Montreux, Switzerland (5-10 юни 2017).
- 20) Изследване на Ni-Ti сплави с цел приложение в ортодонтията”, Ивана Илиевска, Ангелина Стоянова-Иванова, XX юбилеен зимен семинар „Интердисциплинарна физика “на младите учени и докторанти (08-10.12.2017).
- 21) Приложение на Ni-Ti ортодонтически дъги в ортодонтската практика, М. Георгиева, И. Илиевска, Л. Андреева, В. Петров, В. Микли, А. Стоянова-Иванова, конференция – пролетен семинар на докторантите и младите учени „Интердисциплинарна химия “(20-22 април 2018), Витоша, София.
- 22) Доклад пред научен семинар на ПНЗ (27.10.2016), ИФТТ-БАН.
- 23) Доклад пред научен семинар на ПНЗ (09.10.2017), ИФТТ-БАН.

Приложение 1

Информациона карта

1. (NiTi) 3M Unitek Brochure:

<http://multimedia.3m.com/mws/media/678850/unitek-nitinolheatactivatedwire-brochure-70-2021-3884-1.pdf?fn=Unitek%20NitinolHeatActivatedWire%20Brochure%2070-2021-3884-1.pdf>

2. (CuNiTi) Ormco Brochure:

<https://ormco.in/products/archwires/>

3. (Variable Force 3) Ortho Organizers Brochure:

http://www.orthocenter.gr/images/product_desc_pics_brochures/Wires/Variable_Force_3/Variable_Force_DS.pdf

4. (TiNb) Ormco Brochure:

<https://ormco.com/download/ormco-catalog>

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Институт по физика на твърдото тяло „Акад. Г. Наджаков“

Направление „Физика на меката материя“

Лаборатория „Биомолекулни слоеве“

Ивана Илиевска

Научен ръководител: доц. д-р Ангелина Стоянова-Иванова

2018г.